

Harun Crnovršanin, Nuro Sadiković, *Dr. Mehmed Spahe. Državnik i borac za BiH*. Frankfurt na Majni: Sandžačka riječ, 2007, 541 str.

Nepostojanje metodološkog modela za uspješno pisanje biografija pojedinih ličnosti iz bosanskohercegovačke historije sigurno je jedan od razloga zbog čega još uvijek ne postoji zadovoljavajuća i znanstveno utemeljena biografija Mehmeda Spahe, najznačajnijeg bošnjačkog političara u razdoblju između dva svjetska rata. U takvoj situaciji Harun Crnovršanin i Nuro Sadiković prihvatili su se izuzetno odgovornog i teškog zadatka. Njihov trud je vrijedan pohvale, ako ni zbog čega drugog onda zbog činjenice da su na jednom mjestu nastojali rasvijetliti ličnost Mehmeda Spahe smještajući njegovu biografiju u široke historijske okvire. Doduše, taj široki historijski okvir u ovoj knjizi nije uvijek predstavljen na način da pomogne boljem razumijevanju djelovanja Mehmeda Spahe, ali je važno imati u vidu da povijest pojedinih ličnosti nije moguće promatrati izvan povijesnog konteksta. Vrijedno je u ovoj knjizi i to što su autori, mada nisu konsultirali prilično puno povijesnih izvora, koristili intervjue sa potomcima Spahine porodice. Loše je u ovoj knjizi prilično često korištenje literature od marginalnog značaja (npr. feljtona po pojedinim novinama i angažiranim političkim listovima), ali je dobro da se neko uopće prihvatio ovako izazovnog posla kao što je pisanje biografije Mehmeda Spahe.

Crnovršanin i Sadiković su pisanju ove knjige pristupili svjesni činjenice da imaju priliku prvi napisati biografiju ove ličnosti. Oni tu nisu imali nikakvog metodološkog prethodnika. Njihov pristup je zamišljen dosta široko, pa govore ne samo o Spahi nego o gotovo svim burnim događajima bosanskohercegovačke povijesti između dva svjetska rata. Često se osvrću i na povijest Sandžaka, nastojeći povezati događanja u tom dijelu jugoslavenske države sa djelovanjem Mehmeda Spahe. Često su ti ekskursi u sandžačku povijest izvan svake veze sa ličnošću Mehmeda Spahe. U ovoj knjizi susrećemo galeriju likova iz naše povijesti, pa se stiče dojam kako je ovo puno više od biografije Mehmeda Spahe – to je pravi leksikon ličnosti iz historije BiH u prvoj polovici 20. stoljeća. Jedno posebno poglavlje posvećeno je portretima Spahinih najbližih saradnika. Nisu tu uvijek predstavljene ključne povijesne ličnosti, nego i ličnosti koje su, bilo po političkoj koncepciji bilo po rodbinskoj vezi, bile bliske Mehmedu Spahi. Vjerujem da bi bilo bolje za knjigu da su se autori držali ključne teme, dakle biografije Mehmeda Spahe, a nešto skraćene biografije nje-

govih saradnika mogle su se naći u bilješkama, čime bi se glavni tekst knjige učinio “prohodnijim” za čitatelja.

Nekoliko je ključnih elemenata važno istaknuti u ovoj knjizi. Prije svega, polazište autora knjige o tome kako je ličnost i djelo Mehmeda Spahe potpuna nepoznanica (str. 501), problematično je za svakoga ko iole bolje poznaje dostignuća naše historiografije. Čak je to donekle i u suprotnosti sa onim što autori na početku knjige pišu (str. 27-32, gdje se, mada selektivno i bez nekog posebnog modela, donose glavni izvodi iz nekih djela o Mehmedu Spahi). Purivatrina knjiga o političkom životu JMO je ostala nezamjenjiva za svako bavljenje Mehmedom Spahom u vrijeme od 1919. do 1929, pa se čini valjanim odgovor kako je nepoznanica o Spahinom djelovanju više vezana za razdoblje od 1929. do njegove smrti. Crnovršanin i Sadiković su unijeli određene nove činjenice o tome razdoblju, ali je čak i nakon ove knjige ostalo jako puno nepoznanica o Spahinom djelovanju u razdoblju do 1914. i u vrijeme Prvog svjetskog rata. Također je uočljivo da autori nisu koristili ključnu dokumentaciju o političkim prilikama u BiH poslije 1929. godine, posebno arhivsku građu iz fonda Drinske banovine, te posebno zbirku Milana Stojadinovića, čije ključne dokumente već možemo kao fotokopije naći i u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Također bi bilo korisno da su autori pregledali zbirku dokumenata o djelovanju Fehima Spahe, koja se čuva u Historijskom arhivu u Sarajevu. Tu se nalaze brojna pisma između dvojice braće, i ona sigurno doprinose boljem razumijevanju djelovanja Mehmeda Spahe.

Crnovršanin i Sadiković su propustili objasniti nekoliko ključnih događaja iz Spahina života. Prije svega, jedno važno razdoblje Spahinog političkog djelovanja, vezano za njegovu opozicionu aktivnost u Gradskom vijeću u Sarajevu 1914. ostalo je netaknuto u ovoj knjizi, jednako kao što su na nezadovoljavajući način objašnjena Spahina dalja politička putanja obilježena njegovim prelaskom iz opozicije u provladin tabor, čija je kruna čak bilo i odlikovanje ordenom Franca Josefa 2. maja 1918, a zatim njegova jugoslavenska politička orijentacija. Ostaje da se objasni šta je to značilo ne samo u njegovoj političkoj djelatnosti nego i za sudbinu Bošnjaka općenito. Očito da dokumenti koji se o Mehmedu Spahi čuvaju u Bošnjačkom institutu u Sarajevu nisu dovoljni da se ova pitanja razbistre.

Jedno pitanje koje je važno, a koje autori ovom knjigom nastoje unijeti u našu nauku vezano je za postojanje tzv. Akreba medžlisa, petočlanog savjetodavnog tijela Mehmeda Spahe, na čijem je čelu bio Uzeir-aga Hadžihasanović. Oslanjajući se na intervju što ga je jedan mladi član porodice, Mehmedov unuk Kenan Spaho, dao jednom sarajevskom listu, Crnovršanin veli da predsjednik JMO Kulenović nije bio član tog tijela, te bez kritičnosti preuzmi stav Sakiba Đulabića da je to tijelo početkom rata donijelo odluku da se Bošnjaci priključe antifašističkoj borbi. Ovdje bi tre-

balo malo zastati i raščistiti o čemu se tu radi. Dosada se postojanje ovakvoga tijela nije spominjalo, mada je više nego sigurno da je Spaho, kao i svaki drugi lider, imao određeni krug svojih savjetnika. Autori, međutim, nastoje pokazati kako se radi o jednom izuzetno snažnom političkom tijelu koje je faktički vodilo muslimansku politiku nakon Spahine smrti, neovisno o zvaničnom rukovodstvu koje je personificirao Džafer-beg Kulenović. Tu, možda može malo doprinijeti i pisanje Avde Hume koji se jednom prilikom 1942. susreo sa Uzeir-om Hadžihasanovićem. Humo u svojim memoarima opisuje ovaj sastanak, koji je održan u advokatskoj kancelariji Zaima Šarca, Uzeir-aginog poznanika. Humo za Uzeir-aga kaže da nije vjerovao u pobjedu fašističkih država, “mada je poslije sloma Jugoslavije nastojao da Bosna i Hercegovina ne budu u sastavu NDH nego autonomne pokrajine pod direktnom vlašću Nijemaca”. Zatim je u razgovoru sa Humom jasno kazao da vjeruje u pobjedu Saveznika, ali je dodao da ne vjeruje u pobjedu partizana. “Vi partizani ne možete pobijediti. Zasad vam tu pobjedu neće dati Nijemci i Talijani, a poslije ni Saveznici. Misliš li da će Čerčil dozvoliti da se na Balkanu stvori komunistička država? Nikada! Ja poštujem vašu borbu za bratstvo i jedinstvo, i Muslimani vam neće to nikada zaboraviti. Ali, vi ste mali i nejak i da biste mogli stvoriti državu. Nju će kroititi veliki Amerikanci i Englezi. Boljševici to neće moći, jer će oslabiti u ratu toliko da će im biti dosta samih sebe. Stoga Muslimani ne treba da se istrčavaju, niti da se priključuju bilo kojoj strani u sukobu. Četnici nas ne mogu uništiti. Mogu osakatiti, ali uništiti nikada. Poručio sam Mulaliću u Beograd da pređe u Dražin štab da bi otupio četničku oštricu u odnosu na Muslimane. Mi sada radimo na organizaciji i naoružavanju muslimanske milicije, i to će sa Muslimanima domobranima biti jedina realna snaga naše politike (...) Možda ćete i vi partizani biti neki faktor kada se bude stvarala nova država, ali nikada glavni. Ja bih volio da budete nešto, jer biste pomogli nama Muslimanima da dobijemo što veća prava u državi. Meni je svejedno kako će se zvati ta milicija: domobranska, ustaška ili njemačka, glavno je da mi u njoj imamo svoje rukovodstvo i da je ona muslimanska. Kada dođe propast Njemačke, ona će biti naša. Neće više biti ni ustaša ni Nijemaca (...)!”. Ako se sve ovo smjesti u nešto širi povijesni kontekst, onda će sigurno trebati preispitati i autentičnost navodnog muslimanskog Memoranduma iz jeseni 1942. upućenog Adolfu Hitleru, te vidjeti da li je možda čitava priča oko Memoranduma i muslimanskog autonomnog pokreta samo djelo njemačke obavještajne zajednice koja ga je izmislila kako bi opravdala ideju o stvaranju posebne Muslimanske SS divizije, ali to je već neka druga tema koja nema veze sa Mehmedom Spahom, mada je jako važna za povijest Bošnjaka.

Ima u ovoj knjizi i puno nagađanja, što historiografija nikako ne podnosi (npr. nagađanje o tome šta bi Mehmed Spaho učinio u Drugom svjetskom ratu, kakva bi bila njegova sudbina i slično), kao i puno nedokazanih tvrdnji (npr. da se JMO tre-

bala zvati Bošnjačka muslimanska organizacija – str. 496, za šta ne postoji niti jedan dokaz), a i očitih grešaka (1993. nije održan Kongres bošnjačkih intelektualaca na kojemu je prihvaćena nacionalna nominacija Bošnjaka, nego je tada održan tzv. Bošnjački sabor, a Vijeće Kongresa bosanskomuslimanskih intelektualaca je samo bilo jedan od sazivača tog Sabora) i paušalnih ocjena (npr. pogrešno je razumijevanje ko su to tzv. “bijeli cigani”, a i ocjena kako je NDH formirala koncentracione logore za sve one koji nisu željeli da se izjasne kao Hrvati”...).

Ipak, pored svih nedostataka, koje nužno sa sobom nosi prvi pokušaj pisanja biografije Mehmeda Spahe, Crnovršanin i Sadiković su ovom knjigom učinili veliki napor u raščišćavanju povijesne uloge jedne značajne političke ličnosti. Ostaje, ipak, da se pretresu drugi dostupni povijesni izvori i još jedanput povede priča o životu i povijesnoj ulozi Mehmeda Spahe, posebno u razdoblju prije stvaranja jugoslavenske države 1918, i u vremenu od 1935. do 1939. godine. Nije isključeno da još jedanput treba progovoriti i o posljednjim danima Mehmeda Spahe, a Crnovršanin i Sadiković su pričom o konobaru Draganu Vujiću izazvali ne samo historičare nego i pisce kriminalističkih romana za pisanje bestselera.

Husnija Kamberović

Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. – od zajedništva do razlaza*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, Školska knjiga, 2006, 701 str.

Ovom monografijom hrvatska historiografija je obogaćena još jednim vrijednim djelom o suvremenoj hrvatskoj povijesti. Autor je u uvodnim napomenama iznio mnoštvo razloga koji su bili ograničavajući u pisanju znanstvenih djela o nedavnoj prošlosti, ali i uspio da njegova knjiga konceptijski bude drugačija od ostalih koje su se pojavile u posljednjem desetljeću. U uvodnim poglavljima napravljen je kratak osvrt na razdoblje stvaranja Jugoslavije i položaja Hrvatske u međuratnom periodu, a zatim slijedi period Drugog svjetskog rata kojeg autor s pravom naslovljava *Osvajanje vlasti (1941.-1945.)*. Za Radelićevu knjigu se može naglasiti da su naslovi i podnaslovi zanimljivi i primjereni znanstveno-stručnom diskursu i da zbivanja i procese promatra i objašnjava u širem jugoslavenskom kontekstu. Za dio u kojem govori o ratnom periodu, autor je počeo od analize komunističkog pro-